

Štěpán Rak

„Všichni máme své pomocné anděly“

Psal se rok 1982, když kytarový virtuos, skladatel a pedagog Štěpán Rak, tehdy sedmatřicetiletý, svedl vyčerpávající boj o založení oboru kytara na pražské HAMU: „Vždyť je to nástroj dobrý leda k táboráku,“ vyslechl si posměšnou poznámku od jednoho z vedoucích činitelů. Naštěstí se za Raka postavil děkan Ceremuga, a klasickou kytaru se podařilo na akademické půdě zrovnoprávnit. Štěpán Rak si tak na své konto připsal další vítězství na své životní pouti, jejíž dramatický start těsně po válce jej zjevně vyzbrojil energií a vytrvalostí. Uběhlo dalších osmnáct let plných Rakovy umělecké i pedagogické činnosti – a roku 2000 jej prezident Václav Havel jmenoval historicky prvním profesorem kytary v České republice. Hovor s ním vždy byl a stále je inspirativní, plný příběhů a podnětů k zamyšlení.

TEXT: JIŘÍ VEJVODA

Na svém kontě máš, Štěpáne, bezpočet kompozic. Kterých si sám nejvíc vážíš a proč?

Mám-li sáhnout opravdu hluboko do paměti, pak se vrátím do 70. let minulého století, kdy jsem napsal skladbu Hirošima. Hlavním důvodem byla skutečnost, že jsem se narodil v době, kdy na druhé straně planety přišly o život v okamžiku statisíce lidí – přišel jsem totiž na svět 8. srpna 1945 a atomové bomby na Hirošimu a Nagasaki byly svrženy 6. a 9. srpna. Potřeboval jsem se s tím vyrovnat. A proto se z původní kytarové improvizace zrodila roku 1974 dvouvětá symfonická skladba pro velký orchestr, která v témže roce získala 2. cenu

v celostátní soutěži mladých skladatelů. Premiéru měla ve Dvořákově síni Rudolfiny v provedení Symfonického orchestru hlavního města Prahy FOK.

Do téhož období patří i skladba inspirovaná básní Vítězslava Nezvala Sloky o Praze, která mě zvlášť ve své instrumentální podobě dostala do světa. Pod názvem Vzpomínka na Prahu ji po svém odchodu z Československa zařadil do svého repertoáru Vladimír Mikulka a hrál ji během svých turné na všech kontinentech. Díky Vzpomínce na Prahu mě pozvali do Finska, na Nový Zéland, do Austrálie a dalších zemí. Hrál jsem tuto skladbu jako přídavek na svých koncertech včetně setkání prezidenta

Václava Havla s krajaný v Ottawě, kde jsi tenkrát také byl. Pak jsem ji panu prezidentovi zahrál i na jeho poslední cestě – na koncertě Pocta Václavu Havlovi 23. 12. 2011 ve Velkém sále Lucerny. Stejně tak jsme ji zařadili jako přídavek do všech našich koncertů s Alfredem Strejčkem po celém světě a lidé, nejenom krajané, byli vždy hluboce dojatí.

Nicméně skladba, která se v mém životě stala stěžejní, a také dvakrát získala Výroční cenu OSA jako nejspěšnější v oblasti klasické hudby, je Píseň pro Davida. Existuje jak v podobě sólové kytary, tak v obsazení kytara, smyčcový orchestr, hoboj a anglický roh. Před několika lety

Štěpán Rak v dětství, foto: archiv Štěpána Raka

zazněla i v přímém přenosu úvodního koncertu mezinárodního televizního festivalu Zlatá Praha. Právě píseň pro biblického krále Davida, který dokázal hudbou léčit a uzdravovat, mě provází na všech mých koncertech po celém světě. A přinesla mi mnoho nezapomenutelných zážitků. Zahrál jsem ji například v roce 2004 jako přídavek na benefičním koncertě v severoosetinském Beslanu jen několik měsíců po teroristickém útoku na tamní základní školu, kterou přepadlo ozbrojené komando. Vyžádal si bezmála dvě stě dětských životů... Koncert se konal ve prospěch pozůstalých této hrůzostrašné události. Po něm za mnou přišel plačící muž. S pohnutím mi sdělil, že v tomto peklu byl přímo před očima své sestry, dvojčete, zastřelen jeho syn. Sestra od té doby přes veškeré lékařské snahy nepromluví. Po Písni pro Davida však náhle zvolala: „Tati, já bych chtěla umět hrát jako pan Rak!“ Byl to opravdový

Štěpán Rak, foto: Lenka Jarošová

zážrak, který mě – a nejen mě – utvrdil v přesvědčení o léčivé síle hudby.

Srovnáš-li se s množinou domácích i zahraničních virtuosů ve hře na kytaru, v čem se od nich – ať už úmyslně, či neúmyslně – lišíš?

Především v tom, že podobně jako mnoho kytaristů-skladatelů minulosti, například Fernando Sor, Mauro Giuliani nebo Luigi Legnani, hraju především vlastní tvorbu. Pak také v tom, že jsem vzal vážně radu svého drahého profesora hry na kytaru a skladby na Pražské konzervatoři Štěpána Urbana: „Nedělej z malíčku pravé ruky invalidu!“ Naopak jsem jej, stejně jako třeba klavíriste, plně zapojil do hry. A zrodila se technika hry pravé ruky, které kytarový svět začal říkat Rakovo tremolo. Tento způsob hry mi umožňuje využít kytaru, byť je to nástroj drnkací, k obrazu čehosi jako orchestrální zvuk. Na delších plochách mohu vytvářet táhlé dynamické vlny, obdobně jako to činí nástroje dechové, smyčcové anebo pěvecký sbor či orchestr. Významná osobnost světové kytary John William Duarte před lety v kritice na můj koncert v londýnské Wigmore Hall napsal: „Beethoven mluvil o kytarě jako o komorním orchestru, ale ten, kdo dokázal, že je to i orchestr

symfonický, se jmenuje Štěpán Rak.“ Toho si nesmírně vážím.

Jsi také respektovaným pedagogem. Učíš své žáky „jen“ hrát, nebo jim předkládáš svět a pohled na něj v souvislostech? Jinými slovy, dbáš jak o jejich hráčskou techniku, tak o jejich lidskou duši?

Zmíněný profesor Štěpán Urban mi na otázku, co bych měl a neměl dělat jako učitel, řekl: „Snaž se svým žákům co nejméně překážet.“ Po letech své pedagogické činnosti jsem mu víc a víc dával za pravdu a dnes už vím, že to byla rada nad zlato. Jsem rád, že se mnoho z mých studentů, ať už u nás, či v zahraničí, vydalo cestou tvůrčího hledání vlastních cest. Jsem hrdý na to, že mezi mými absolventy jsou pojmy jako Pavel Steidl či Marek Velemínský, duchovní otec Pražského kytarového kvarteta, nebo profesor Hudební akademie v Bělehradu Alexandar-Hadži Dordevič a mnoho dalších.

Kytaristou se stal i jeden z tvých synů. Z tvé vůle, či spíš proti ní? Je ve hře na kytaru tvojí věrnou kopií, anebo se naopak výrazně – a čím – liší?

Koncert s Alfredem Strejčkem v Divadle U stolu v Brně – Tulák po hvězdách (2018), foto: Lenka Jarošová

Pokud jde o mého staršího syna Jana-Matěje, rád říkám, že šel vždy svou vlastní cestou. Jako písničkář, ale především coby vyznavač a obdivovatel Jaroslava Ježka. Na svém albu Ježkovy vwoči se před lety vydal trnitou cestou, když začal hrát na kytaru Ježkovu hudbu při maximální respektování autorského klavírního originálu. Což byl v případě Bugatti stepu či Tří strážníků pro kytaristu téměř nadlidský úkol. Syn však komponuje i vlastní skladby a také upravuje hudbu barokních a klasických

skladatelů. Jsem přesvědčen, že právě z tohoto důvodu je tak žádaný náš společný projekt RAK+RAK, neboť nabízí posluchačům tolik potřebnou rozmanitost stylů a žánrů.

Procestoval jsi s hudbou desítky zemí světa. Vyhmátni jednu dvě z nich a popiš, čím tě oslovily jako člověka a jak jsi tam uspěl v roli umělce.

Na prvním místě jmenuji Finsko. Jednak proto, že se tam narodili oba synové,

Jan-Matěj a Štěpán. Ale i z toho důvodu, že se jednalo o pět let, během nichž jsem měl možnost učit, koncertovat a soustředěně komponovat. Mnoho mých skladeb vzniklo právě v této zemi, ať sólových, komorních či orchestrálních. Řada mých tamních studentů dnes učí na konzervatořích, hrají sólově či v nejrůznějších souborech. A například Kai Nieminen dosáhl věhlasu na skladatelském poli. Finsko je navíc země s pohnutou historií a statečnými lidmi, kteří se jen tak nevzdávají. Jsou-li Finové vašimi přáteli, zůstanou jimi do konce života.

Štěpán Rak v době studií na Státní konzervatoři hudby v Praze (1967), foto: učitel kytary prof. Štěpán Urban

Druhou zemí, k níž mě vážou hluboké vzpomínky a nezapomenutelné zážitky, je Austrálie. Nikdy nezapomenu na paní Glorii Svoboda, která mě oslovila ve věci svého syna Paula, který se rozhodl u mě studovat poté, co slyšel mou skladbu Vzpomínka na Prahu. Vše se zdařilo, a nakonec se paní Gloria, která mluvila skvěle česky, zasadila o moje koncertní turné po Austrálii. Její syn hrál na kytaru od legendárního australského výrobce Grega Smallmana. Snil jsem o tom, že ji také musím mít. Jenomže jak to zařídit?

Její cena byla závratná, navíc se na ni čekalo dlouhá léta a Greg ji nevyrobil jen tak pro každého. A pak to hlavní – jak se k němu dostat do vzdáleného, těžko přístupného deštného pralesa bez terénního vozu s náhonem na všechna čtyři kola? Ale víra je mocná čarodějka. A všichni máme své pomocné anděly, musíme jim však věřit a nechat věci na nich.

Na závěrečný koncert mého turné pozvala Gloria svoji kamarádku Terry Pekárek, jejíž manžel byl zakladatelem Symfonického orchestru hlavního města Prahy FOK. Jako přídatek jsem pro ni zahrál Vzpomínku na Prahu. Po koncertě za mnou přišla se slzami v očích: „Když jsem do Prahy chtěla, tak jsem nesměla, a teď, když to jde, tak vzhledem ke svému věku a podlomenému zdraví už nemohu...“ A rozhodla se, že mi za moji Vzpomínku na Prahu, která ji hluboce dojala, koupí jakoukoli kytaru, kterou si budu přát! Trvala na svém, ovšem problém byl v tom, že jsem měl za pár dnů letět domů a nemohl jsem na vysněný nástroj v Austrálii čekat... A vida, zařídili to andělé. Gloria Svoboda zjistila, že druhý den bude mít nedaleko od Brisbane, kde jsem pobýval, koncert světová kytarová jednička John Williams, který hraje na nástroj značky Smallman. Po koncertě jsem ho vyhledal s prosbou, zda bych si na jeho nástroj mohl chvíli zahrát. Stalo se, a já jsem spontánně vykřikl: „Tuhle kytaru musím mít!“ Williams se zeptal, jestli na ni mám peníze. A když jsem přitakal, řekl: „Poslyšte, Greg sem zítra přijede se dvěma kytarami, jednu z nich si můžete vybrat!“ Takže jsem dva dny před odletem svůj vysněný nástroj získal.

Tvým dlouholetým jevištním partnerem je Alfred Strejček. Navzdory jeho náročným chorobám jste stále v kontaktu, a dokonce jsi 11. září 2021 zorganizoval vystoupení v jeho léčebně, které zaznamenala televize Noe. Jaké to bylo, jaký byl on?

Fred už bezmála čtyři roky hrdinně bojuje s ochrnutím končetin, ale ani v nejtěžších chvílích se nikdy nevzdal. Naopak, rozdává kolem sebe optimismus a pomáhá druhým nalézat sílu v těžkých

Koncert s Jitkou Hosprovou a Mauriziem Sciarrettou (2018), foto: Lenka Jarošová

Štěpán Rak jako host Spirituál kvintetu, Smetanova síň Obecního domu (2015), foto: Lenka Jarošová

chvích života. Naše nádherná spolupráce se datuje od roku 1988 a přinesla třináct celovečerních pořadů. S naším Komenským jsme projeli bezmála čtyřicet zemí čtyř světadílů a zhlédli jej jak prostí lidé, tak univerzitní studenti, vědci, a dokonce prezidenti či králové. Neskutečný výkon, jaký Fred podával při

ztvárnění na smrt odsouzeného vězně Darrela Standinga z Londonova slavného románu Tulák po hvězdách, jej dál provází životem, když se mu svěrací kazajkou stalo jeho vlastní ochrnutí. Vede dál svůj statečný boj, na jehož konci bude, jak věřím, vítězství.

Štěpáne, náš první, tehdy titulní rozhovor pro týdeník Mladý svět vyšel v polovině 80. let. Dnes je nám o hodně víc. Co tě stále baví? Co chceš ještě dokázat?

Baví mě především život sám a vše, co nám přináší. Profesor Urban mě kromě kompozice a kytarové hry zavedl i do fascinujícího světa „mezi nebem a zemí“. V rámci astrologie mě ale nikdy nevedl k tomu, abych někomu vykládal horoskopy, nedejbože pak budoucnost. Mluvil o tomto světě jako o nevyčerpatelném zdroji uměleckých inspirací, které – jsou-li patřičně ztvárněny – mohou být opravdu ku pomoci. Proto jsem také napsal celovečerní pořad hudby a zpěvu nazvaný Znamení zvěrokruhu.

A čeho chci ještě dosáhnout? Především věcí trvalých hodnot, jakými jsou víra, naděje a láska. Tam mě vede mé srdce a tam směřuje i moje současná tvorba. ☒